

Vnímat – myslet – číst

Perceptuální a konceptuální možnosti analýzy umění

19. 9. – 20. 9. 2017

TRANZITDISPLAY – Dittrichova 9/337, Praha 2

Organizátoři konference:

Mgr. Denisa Bytelová, Mgr. Eliška Koryntová, Mgr. Martina Bezoušková
a studenti 2. ročníku doktorského studia dějin umění FFUK

19. 9. 2017

9:00 – 9:45 Registrace účastníků

9:45 – 10:00 Úvodní slovo:

PhDr. Richard Biegel, Ph.D., ředitel Ústavu pro dějiny umění FFUK
a organizátoři konference

1. Jazyk umění z pohledu estetiky

10:00 – 11:00

10:00 – 10:20 Ph.D. Tereza Hadravová
Umění za hranicemi jazyka

10:20 – 10:40 Mgr. Šárka Lojdo
Význam a jeho vtělení ve filozofii Arthura C. Danta

10:40 – 11:00 Společná diskuze

11:00 – 11:30 PAUZA

2. Z dalekých krajů – interpretace mimoevropského umění v kontextu západní kultury

11:30 – 12:30

11:30 – 11:50 Mgr. Hana Benešová
Umění starého Egypta – hledání nových souvislostí

11:50 – 12:10 Mgr. Petra Bidlasová
Současné africké umění: český pohled?

12: 10 – 12:30 Společná diskuze

12:30 – 14:00 PAUZA NA OBĚD

3. Křesťanská spiritualita v průběhu staletí

14:00 – 15:30

14:00 – 14:20 Mgr. Eva Csémyová
Jak číst strop? Možnosti vnímání šablonové malby v prostoru
středověkého kostela

14:20 – 14:40 Mgr. Stanislava Kustrová
Konceptia via activa a via contemplativa vo vybraných dielach renesančných
autorov a odlišná percepcia týchto diel

14:40 – 15:00 Mgr. Hana Lamatová
Konceptuální přístup v tématu zobrazování křížové cesty

15:00 – 15:30 Společná diskuze

15:30 – 16:00 PAUZA

4. Pomíjivost a dematerializace umění ve 20. století

– jak číst konceptuální a procesuální umění

16:00 – 17:30

16:00 – 16:20 MgA. Mgr. Zdislava Melicharová Ryantová
Číst akční umění

16:20 – 16:40 MA. Hana Janečková
Afektivita v mezigeneračních a trans-národních reenakcích

16:40 – 17:30 Závěrečná diskuze

20. 9. 2017

9:00 – 9:45 **Registrace účastníků**
9:45 – 10:00 **Úvodní slovo** – organizátoři konference

5. Kritik jako tvůrce umění? Úloha kritika ve společnosti

10:00 – 11:00

10:00 – 10:20 **Mgr. et Mgr. Anežka Bartlová**
Co je to kritika?

10:20 – 10:40 **RNDr. Mgr. Jiří Bernard Krtička**
Umělci bez umění, kritikové bez kritérií

10:40 – 11:00 **Společná diskuze**

11:00 – 11:30 **PAUZA**

6. Intuitivní vnímání a autentická zkušenost jako metody dějin umění

11:30 – 12:30

11:30 – 11:50 **Mgr. Eva Skopalová**
Třetí oko historika umění

11:50 – 12:10 **Mgr. Šárka Komedová**
Umění, vnímání a vizuální myšlení v kontextu teorií Rudolfa Arnheima

12:10 – 12:30 **Společná diskuze**

12:30 – 14:00 **PAUZA NA OBĚD**

7. Nové pohledy napříč obory

14:00 – 15:30

14:00 – 14:20 **Mgr. Bc. Klára Hedvika Mühlová**
**Multimodalita hudebního vnímání a poznatelnost hudby
ve světle současného výzkumu**

14:20 – 14:40 **Mgr. Petr Adámek**
**Od kognice k percepci a zase zpátky – autorská intence
jako nástroj komunikace**

14:40 – 15:00 **Bc. Marsova Liubov**
Neurovědy a renesanční teorie umění

15:00 – 15:30 **Společná diskuze**

15:30 – 16:00 PAUZA

20. 9. 2017 16:00

Host: prof. PhDr. Jiří Kroupa, CSc.:
„Curieux, Erudita, Cicerone: historik umění v Arkádii“

„Když Jacob Burckhardt roku 1874 uvažoval o odlišné perspektivě uměleckohistorické disciplíny oproti tradici dosavadního pěstování dějin umění v 19. století a zjevně i oproti novému vědeckému konceptu, rozvíjejícím se tehdy v německém (vídeňském) prostředí, stal se sám součástí mnohdy přerušované, ale delší tradice vnímání, čtení a výkladu uměleckých děl. Důležitým momentem zrodu v této „jiné“ tradici bylo ovzduší kolem římské Akademie Arkád'antů (Academia degli Arcadi) v 18. století. V této souvislosti se pokusíme nejprve konkrétně ukázat, jak se arkádské myšlenky dostávaly do prostředí pozdně barokního umění na Moravě a jeho výkladu. Poté si v obecnější rovině přiblížíme určitou afinitu k těmto pozicím naopak v myšlení některých moderních a současných historiků umění.“

Prof. PhDr. Jiří Kroupa, CSc. vyučuje v Semináři dějin umění na Filosofické fakultě Masarykovy Univerzity v Brně, který v letech 1992–2001 vedl. Zabývá se dějinami architektury od 16.–19. století a také dějinami kresby a grafických technik od 17.–18. století. Vyučuje metodologii a filosofii dějin umění a mezi studenty je znám jako autor metodologických přehledových učebnic Školy dějin umění (1996, 2007) a Metody dějin umění (2010). Má široké znalosti v současných tendencích umělecké kritiky a orientuje se v teorii současné architektury. K jeho trvalým zájmům patří barokní umění. Podílel se na řadě monografických výstav věnovaných právě této epoše (Nizozemská kresba 16.-18. stol. ze sbírek MG v Brně; František Antonín Grimm – architekt 18. stol.; Rakouská a moravská kresba 18. stol.; Architekt Otto Eisler; La Moravie à l'âge Baroque 1670–1790. Dans le miroir des ombres; Domenico Martinelli, architetto ad Austerlitz; Josef Ignác Sadler; Němečtí architekti v Brně). K jeho nejznámějším monografiím patří publikace Alchymie štěstí. Pozdní osvícenství a moravská společnost (1986 /2. vyd. 2006).

Anotace sekcí

1. Jazyk umění z pohledu estetiky

19.9. 2017, 10:00 – 11:00

Je jazyk umění odlišný od jazyka verbálního? Jsou v uměleckém díle perceptuální a konceptuální složka v rovnováze, nebo jedna z nich převažuje? Odpovědi na tyto otázky se pokusí nalézt Tereza Hadravová a Šárka Lojdová, přičemž obě přistupují k tomuto tématu z pozice estetiky. Tereza Hadravová se bude zabývat kritickým zhodnocením textů Susanne Langerové z 50. a 60. let. Langerová se domnívá, že umělecká díla jsou skrze jazykovou analýzu nepřeložitelná, protože zachycují pocity a prožitky, které jsou nevyslovitelné. Smyslem umění je podle Langerové jeho schopnost rozšířit pole lidské komunikace za hranice běžné verbální řeči. Pro Langerovou je umění svébytným druhem jazyka paralelním k jazyku verbálnímu. V závěru příspěvku se pokusí Lojdová najít paralely k myšlenkám Susanne Langerové v současné kinematografické filozofii, která chápe film jako svébytné médium schopné formulace myšlenek nevyjádřitelných v běžné řeči. Šárka Lojdová se zaměří na problematiku vztahu perceptuální a konceptuální analýzy umění v analytické estetice Arthura C. Danta, který se pokusil vytvořit takovou definici umění, která by obsahovala i díla odporující paradigmatu krásy. Dante operoval ve své filosofii s pojmy „význam“ (konceptuální složka díla) a „vtělení“ (perceptuální složka díla), přičemž konceptuální složku díla nadřazoval nad perceptuální. Podle Lojdové však musí být obě složky v rovnováze, aby byla Dantova definice umění platná.

2. Z dalekých krajů – interpretace mimoevropského umění v kontextu západní kultury

19. 9. 2017, 11:30 – 12:30

Pojmy „perceptuální“ a „konceptuální“, s nimiž pracujeme na této konferenci, jsou výsledkem dlouhého vývoje evropské kultury, sahajícího od antických úvah o umění až po současné metodologické tendence. Je možné aplikovat tyto pojmy na umění jiných oblastí s odlišným kulturním vývojem a myšlením? Je polarita panující mezi obrazem a slovem univerzální? Či snad odlišné kultury vztah mezi obrazem a slovem za paradoxní vůbec nepovažují a v jejich myšlení obraz a slovo splývá v jedno? A není snaha o rekonstrukci původního pohledu na mimoevropské umění nezátíženého evropským pojmoslovím ve své podstatě utopická? Hana Benešová, letošní stipendistka programu Alfréda Badera, se zaměří na problematiku semiosis a mimesis v egyptském umění. Egyptské umění bývá mnoha autory (Hans Gombrich, David Summers) považováno za příklad konceptuálního neimitativního znázorňování. V Egyptském umění se

však text a obraz vzájemně doplňují a perceptuální složka zde hraje také nezanedbatelnou roli, ačkoli nikdy zcela nepřeváží. Výklad Hany Benešové se bude točit především kolem těch děl, se kterými měla možnost se seznámit přímo v Egyptě během studia a dlouholetého působení na poli egyptologie. Snaha o adekvátní výklad bude v jejím případě komplikována nejenom místním, ale i časovým posunem. Ze starověkého Egypta se nám nedochovaly teoretické texty pojednávající o principech zobrazování a tak budou úvahy Hany Benešové vycházet především z prací publikovaných od 80. let 20. století, kdy egyptologie a dějiny umění našly společný metodologický diskurz. Petra Bidlasová se ve svém příspěvku bude pohybovat v současnosti a zaměří se na aktuální africké umění. Bude se tázat, jestli je vůbec možné využít teoretické pojmy současného globálního umění (moderna, postmoderna, konceptuální umění, feministické teorie) na africké umění bez ztráty významu? Většina textů zabývajících se africkým uměním z 90. let vznikla podle Bidlasové mimo žitou každodennost afrického kontinentu. Bidlasová bude africké umění vykládat za pomoci lokálních textů (současná africká filosofie, estetika a orální tradice) a na základě osobních setkání s africkými umělci.

3. Křesťanská spiritualita v průběhu staletí

19. 9. 14:00 – 15:30

„*Na počátku bylo Slovo*“ – tak je popsán vznik světa v Bibli v Evangelii podle Jana. Přesto však obraz hraje v šíření křesťanského učení zásadní roli. Může však být Bůh zachycen obrazem, když přesahuje veškerou stvořenou realitu a jako takový je nepředstavitelný? Boje mezi ikonoduly a ikonoklasty patří minulosti, ale napětí mezi konceptuálním a perceptuálním způsobem uchopení Boha je stále relevantním tématem pro dějiny umění. Eva Csémyová se bude v prvním příspěvku této sekce zabývat otázkou, jestli ornamenty vytvořené pomocí šablon ve středověkých kostelech měly pouze ozdobnou funkci, a nebo jestli se podílely na celkové ikonografii výmalby.

Odkazovala snad šablonová dekorativní malba na chrámovou oponu, či snad dokonce představovala zpodobení nebeského ráje? Stanislava Kustrová posluchače seznámí s tematikou aktivního a kontemplativního života u florentských novoplatoniků a zaměří se na promítnutí této tematiky do konkrétních děl renesančních umělců. Dvě modalities lidského života (*via activa* a *via contemplativa*) odvozované z evangelijního příběhu o Martě a Marii jsou aktuální dodnes – kdy zvolit rovinu rozjímání a kdy radši sloužit božímu záměru aktivními skutky? Kustrová si položí otázku, nakolik se osobní zkušenost interpretů (E. Panofsky, B. L. Brown, R. Gofen) promítají do jejich výkladu renesančních děl. V posledním příspěvku Hany Lamatové se dostaneme k tématu zobrazování křížové cesty u českých umělců 20. století. Interpretace obrazů křížové cesty je tradičně ukotvena ve slovním popisu, který diváka motivuje ke konkrétní představě scény. Ve 20. století se však řada umělců přiklonila k uměleckému ztvárnění křížové cesty, které nemá podklad v tradičním biblickém popisu. Lamatová se bude snažit odpovědět na otázku, jestli moderní pojetí křížové cesty brání úplnému porozumění biblického děje, či naopak důrazem na roli interpreta činí příběh aktuálním.

4. Pomíjivost a dematerializace umění ve 20. století – jak číst konceptuální a procesuální umění

19. 9. 2017, 16:00 – 17:30

Ve 20. století přichází konceptuální umění s radikálním důrazem na ideu uměleckého díla. Pokud se podstata umění skrývá ve verbálně formulovaném konceptu, je pak materiální ztvárnění pouhým mechanickým záznamem myšleného uměleckého díla? Paradoxní vztah mezi ideou a materií vytváří náboj konceptuálního umění – idea je pro konceptuální umění prvotní, ale nikdy ji nelze zcela oprostít od svého materiálního základu. V případě akčního umění, které se odehrává v konkrétním čase, vzniká problém, jak umělecké dílo uchovat a zpřístupnit budoucím generacím. Zdislava Melicharová Ryantová se bude ve svém příspěvku zabývat autorskými texty k uměleckým akcím, které vznikaly v českém prostředí v 60. a 70. letech 20. století. Poukáže na existenci různých literárních žánrů (deník, návod, scénář, ekfráze), které implikují různé způsoby čtení akčního umění. Zatímco některé texty pouze akci stroze popisují a záměrně neinterpretují, jiné se snaží význam akce vysvětlit a tak vlastně dílo dodatečně dotvářejí. Verbální text zastupuje v případě popisu akčního umění perceptuální fenomény. Akční umění lze podle dochovaných popisů rekonstruovat v tzv. reenakcích – podobně jako divadelní hru lze znovu zahrát podle scénáře, či hudbu zahrát podle notového zápisu. Problematiku reenakcí nám ve svém příspěvku přiblíží Hana Janečková, která se zaměří na konceptuální a afektivní interpretaci díla kubánsko americké umělkyně Anny Mendiety. Mezi afektivním a konceptuálním čtením díla Anny Mendiety vzniká podle Janečkové konflikt, který se pokusí vyřešit navržením alternativního metodologického přístupu vycházejícího z teoretických prací autorů Patricie T. Cloughové, Sarah Ahmedové a Briana Massumiho.

5. Kritik jako tvůrce umění? Úloha kritika ve společnosti

20. 9. 2017, 10:00 – 11:00

Perceptuální fenomény, pomocí nichž se umění vyjadřuje, může historik umění vysvětlit a zpřístupnit publiku skrze verbální řeč. Jaký je však smysl tohoto popisu? Zpřítomnění nepřítomného díla, jeho interpretace, či snad dokonce dotvoření? Smyslem kritiky je vytvořit u publika vztah k umění. Znamená to tedy, že kritik dílo sám vytváří, když mu připisuje význam a upevňuje jeho pozici v rámci kultury? Je tato interpretace kritiky správná a kde jsou hranice takové praxe? Příspěvek Anežky Bartlové se bude točit kolem paradoxního smyslu reflexe umění – výtvarná kritika je totiž na umění závislá, ale současně je samostatně funkční. Bartlová chápe kritiku jako specifické komunikační médium, které je schopné nabývat svých vlastních forem. Ve svém příspěvku bude pátrat po tom, jaký diskurz médium kritiky vytváří. Nakolik je toto médium ovlivňováno politikou, filosofií, či médii? Bartlová si na tuto otázku pokusí zodpovědět při

sledování vývoje české kritiky od 60. let až do konce 80. let, přičemž se blíže zaměří na proměnu kritiky v důsledku událostí v roce 1968 a 1989. V druhém příspěvku představí Jiří Bernard Krtička radikální kritiku umělecko-historické praxe, kdy je definice umění vytvořená teoretiky stavěna výše než dílo samotné. Takový přístup vyhází z konceptuálního umění, které nadřazuje konceptuální definici díla nad jeho hmotnou realizaci. Dematerializaci umění Krtička považuje za stejně redukcionistický extrém jako formalizaci umění. Krtička se zaměří především na kritickou reflexi teorie Josepha Kosutha, podle něhož je uměleckým dílem vše, co umělec takto označí. Taková definice může implikovat otázku, jestli je umělcem i kurátor, který určitý objekt vystaví a tím ho zařadí do škatulky umění? Zůstávají pak samotní „*umělci bez umění*“, jak Krtička provokativně naznačuje v názvu svého příspěvku? Závěrečná diskuze mezi oběma účastníky nepochybně ukáže, že definice kritiky není vůbec tak jednoduchá, jak se může zdát.

6. Intuitivní vnímání a autentická zkušenost jako metody dějin umění

20. 9. 2017, 11:30 – 12:30

Ve snaze vyrovnat se přírodním vědám v exaktnosti poznání vylučují humanitní obory ze svého diskurzu metody, které se zdají být v protikladu k vědeckému poznání světa – intuici a osobní zkušenost. Jakou roli hraje intuice a osobní zkušenost v práci historiků umění? Jsou to procesy, které zůstávají nereflektovaně ukryty v podvědomí historika umění, nebo je lze analyzovat a učinit z nich umělecko-historickou metodu? V příspěvku s na první pohled tajuplným názvem „*Třetí oko historika umění*“ se bude Eva Skopalová zabývat intuicí jako předpokladem pro anachronické dějiny umění. Dějiny umění se zabývají proměnami umění v čase – čas však nemusí být vnímán lineárně, ale také anachronicky – to znamená, že historik umění nesrovnává díla na základě logických časových souvislostí (příčina a důsledek), ale díla srovnává na základě intuitivně cítěné podobnosti. Skopalová chápe anachronický přístup k umění jako metodu „*umožňující vnímat podobnosti, pro které později nalezneme doklady.*“ Ve svém příspěvku se zaměří na postihnutí anachronické metody u Georgese Didi-Hubermana a Alexandra Nagela. Na úvahy Evy Skopalové o intuitivním vnímání naváže příspěvek Šárky Komedové, která se bude zabývat důrazem na autentické smyslové vnímání u Rudolfa Arnheima. Podle Komedové je „*smyslové vnímání založeno na autentické zkušenosti recipienta*“ a je tedy bezprostřední, zatímco verbální jazyk už realitu interpretuje a přichází na řadu až po smyslovém vnímání. Arnheim chápal jazyk umění jako jediný autentický přístup k realitě, protože působí bezprostředně na smyslové vnímání.

7. Nové pohledy napříč obory

20. 9. 2017, 14:00 – 15:30

Poslední sekce konference je věnována příspěvkům, které se k problematice vnímání uměleckého díla přibližují z jiné než uměleckohistorické pozice a otevírají tak pole pro mezioborovou diskuzi. V prvním příspěvku se bude Klára Hedvika Mühlová z Ústavu hudební vědy FFMU věnovat různým způsobům vnímání hudebního díla. Hudbu především slyšíme, ale na jejím vnímání se podílí vedle sluchu také vědomí vlastního těla, pohybová aktivita, vjem prostorovosti, vnitřní obrazotvornost a mnohé další aspekty. Co je vůbec „hudebně myslitelné“ ovlivňuje také kulturní kontext a technické možnosti (tedy jakými nástroji k reprodukci hudby člověk disponuje). Mühlová představí současné způsoby vědeckého zkoumání hudby z hlediska její „multimodality“. V následujícím příspěvku se Petr Adámek podívá na umělecké dílo z hlediska experimentálních neurověd a posluchačům představí statisticky analytické metody zkoumání obrazů (např. tzv. eye tracking – metodu zachycující pohyb oka při pozorování uměleckého díla). Umělecké dílo vyvolává u diváka řadu afektivních, motorických a kognitivních reakcí. Ukazuje se, že proces percepce ovlivňuje to, jak na dílo reagujeme. Adámek se ve svém příspěvku zaměří na komunikaci mezi autorem a divákem, přičemž bude vycházet z experimentů, které proběhly v posledních dvou letech v Národním ústavu duševního zdraví v Klecanech. Na příspěvek Adámka naváže Liubov Marsová se svou provokativní paralelou mezi neurovědními poznatky a renesanční teorií umění. Marsová se bude věnovat mezi-disciplinární spolupráci mezi neurovědcem Vittorioem Gallesem a historikem umění Davidem Freedbegem. Podle Marsové se význam pojmu disegno v textech Leona Battisty Albertiho a Federica Zuccariho nápadně podobá procesům popsaným neurovědou při zkoumání zrcadlových neuronů a tzv. top-down a bottom-up faktorům. Příspěvek, od kterého očekáváme, že vyprovokuje u diváků vášnivou diskuzi, má podle autorky naznačit neočekávané možnosti spolupráce mezi historiky umění a neurovědci a má být výzvou pro vznik odvážných mezi-disciplinárních projektů.